

KS. KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK

PRZYGOTOWANIE DZIECI I DOROSŁYCH
DO PRZYJĘCIA SAKRAMENTU CHRZTU
W KATOLICKICH KOŚCIOŁACH WSCHODNICH

WSTĘP

Katechizm Kościoła Katolickiego podaje, że: „Od pierwszej wspólnoty jerozolimskiej aż do paruzji Kościoły Boże wierne wierze apostoelskiej we wszystkich miejscach celebrują to samo Misterium Paschalne. Celebrowane w liturgii misterium jest jedno, ale formy jego celebrowania są zróżnicowane. [...] Różne tradycje liturgiczne narodziły się ze względu na samo posłanie Kościoła. Kościoły tego samego obszaru geograficznego i kulturowego zaczęły celebrować misterium Chrystusa, stosując szczególne formy wyrazu, typowe dla danej kultury: w tradycji «depozytu» wiary, w symbolice liturgicznej, w organizowaniu wspólnoty braterskiej, w teologicznym rozumieniu misterium i w różnych formach świętości”¹. Kontynuując tę myśl, katechizm dodaje: „W Kościele są obecnie używane następujące tradycje liturgiczne, czyli obrządki: obrządek łaciński (głównie rzymski, lecz także obrządki pewnych Kościołów lokalnych, jak obrządek ambrożyński, czy też obrządki pewnych zakonów), bizantyjski, aleksandryjski czy koptyjski, syryjski, ormiański, maronicki i chalcedoński. Trzymając się wiernie Tradycji, Sobór Świąty oświadcza, że święta Matka Kościoł uważa za równe w prawach i godności wszystkie prawnie uznane obrządki i że chce je na przyszłość zachować i zapewnić im wszelki rozwój”².

Ks. dr KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK – adiunkt Katedry Prawa Katolickich Kościołów Wschodnich; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1200, 1202 (dalej cyt. KKK).

² KKK 1203; zob. też: konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, nr 4, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002. Wiele ciekawych infor-

Zgodnie z kanonem 679 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich³, wyrażającym podstawową zasadę nauki Kościoła odnośnie do chrztu, zdającym do jego przyjęcia jest każdy człowiek jeszcze nie ochrzczony⁴. Zdarność ta z reguły aktualizuje się z chwilą urodzenia człowieka, lecz zaczyna ona istnieć już w momencie zaistnienia płodu ludzkiego. Według wyznawanej powszechnie i niezmiennie przez Kościół nauki można i należy chrzcić zarówno dorosłych, jak i dzieci. Widać to wyraźnie w kanonie 680, który usuwa wszelkie wątpliwości dotyczące warunków otrzymania chrztu. W tym kanonie prawodawca nakazuje, by chrzcić płody poronione, jeśli żyją i jest to możliwe⁵. Przy podejmowaniu decyzji, kogo można i należy ochrzcić, trzeba uwzględniać zasady Objawienia i nauki Kościoła dotyczącej chrztu,

macji na temat poszczególnych Kościołów wschodnich możemy odnaleźć w monografii V. Popishila (*Eastern Catholic Church Law. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1993, s. 8-35), a także R. Robersona (*The Eastern Christian Churches*, Roma 1990), G. Bedouelle'a (*Kościół w dziejach*, Poznań 1994, s. 221-254) oraz J. Farisa (*Eastern Catholic Churches: Constitution and Governance. According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1992, s. 13-66). Warto zaznaczyć, że wschodnie Kościoły katolickie i niekatolickie przedstawia w swojej monografii Faris oraz J. Gajek (*Ogólna panorama Kościołów wschodnich*, ComP 13(1993), nr 4, s. 3-9) i J. Long (*Chrześcijańskie Kościoły Wschodu*, tamże, s. 9-24).

³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990). W niniejszym artykule będę korzystał z wydania polskiego kodeksu: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, Lublin 2002 (dalej cyt. KKKW). Redaktor polskiego tłumaczenia L. Adamowicz w słowie wstępnym zaznacza, że: „Zamieszczono w nim oryginalny łaciński tekst Kodeksu z uwzględnieniem zmian dokonanych przez Ojca Świętego listem apostolskim «Ad tuendam fidem» z 1998 roku. Towarzyszą mu: tekst polskiego tłumaczenia oraz dodatkowy aparat naukowy, który obejmuje: odsyłacze do źródeł KKKW na podstawie watykańskiego wydania Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1995 roku; odsyłacze do kanonów paralelnych kodyfikacji prawa Kościoła łacińskiego z lat 1983 i 1917; odsyłacze do kanonów paralelnych częściowej kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich dokonanej przez Papieża Piusa XII w latach 1949-1957; odsyłacze do wypowiedzi Papieskiej Rady Interpretacji Tekstów Prawnych odnoszących się do kanonów KKKW bądź do identycznych lub podobnych w treści kanonów KPK z 1983 roku; wykaz podstawowych uzupełniających norm pozakodeksowych, dotyczących Kościołów wschodnich”. Tamże, s. 5. Wspominam o tym, gdyż w artykule wykorzystuję wszelkie źródła zawarte w tym polskim wydaniu kodeksu.

⁴ Por. KKKW, kan. 679 oraz: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, kan. 864 (dalej cyt. KPK/83); Trid., sess. V, *De peccato originali*, 3-4; sess. VII, *De baptismo*, cann. 12-13. – Carth. can. 110; Timotheus Alexandrin., can. 4; Innocentius III, ep. *Eius exemplo*, 18 dec. 1208; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 21; S.C. pro Doctr. Fidei, instr. 20 oct. 1980, 4-10; a także: P o s p i s h i l, *Eastern Catholic Church*, s. 294-295.

⁵ Por. KKKW, kan. 680; KPK/83, kan. 871.

szczególnie jego konieczności do zbawienia, oraz prawa i jednocześnie obowiązku jego przyjęcia przez ludzi⁶.

„Instrukcja w sprawie stosowania przepisów liturgicznych Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich”, wydana przez Kongregację dla Kościołów Wschodnich dnia 6 stycznia 1996 roku, podaje, że: wskazówka, podana w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, która różni się od tego, co często było używane, a nawet od prawodawstwa aktualnego na przestrzeni ostatnich wieków, potwierdza związek, który istnieje pomiędzy trzema sakramentami wtajemniczenia chrześcijańskiego, co także odzwierciedla się w sposobie ich udzielania. Wtajemniczenie w rzeczywistości jest jedyną i niepodzielną celebracją, urzeczywistniającą wejście w życie Chrystusa, we wspólnotę, która w Nim żyje. To wejście, które rozpoczęło się pierwszym powołaniem do wiary, osiąga swój najwyższy szczyt w paschalnym misterium Chrystusa, w którego śmierci zanurzyliśmy się po to, aby zmartwychwstać w Jego zmartwychwstaniu, które czyni nas dziećmi Bożymi oraz świątynią Ducha Świętego. Namaszczeni Duchem Świętym dla spraw Kościoła, staliśmy się godnymi udziału w uczcie Królestwa. Było to motywującym czynnikiem w kształtowaniu się norm kodeksowych⁷, które sugerują, by jednocześnie lub w niewielkim odstępnie czasu przyjmować trzy sakramenty: chrzest, chryzma-

⁶ Por. Mk 16, 16; J 3, 5.

⁷ „Chryzmacja powinna być udzielana razem z chrztem, z wyjątkiem przypadku prawdziwej konieczności. Należy jednak jak najszybciej jej udzielić”. KKKW, kan. 695 § 1; KPK/83, kan. 890-891; Laod. can. 48; Benedictus XII, a. 1341, prop. 58 et 64, Armenorum, damn.; S.C.S. Off., instr. (ad Ep. Scepusien.), a. 1782; litt. 16 mar. 1872; 2 apr. 1879; (Ierosolym.), 14 ian. 1885; 22 apr. 1896; S.C. de Prop. Fide, instr. 31 iul. 1902, 4. Syn. Diamper. Syro-Malabarensium, a. 1599, XCIV; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. III, 7; Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 2; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. III, 4, I; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. III, 5, I. Dalej prawodawca wskazuje: „Wtajemniczenie sakramentalne w misterium zbawienia doskonali się w przyjęciu Eucharystii i dlatego Eucharystia powinna być udzielana chrześcijanom jak najszybciej po chrzcie i chryzmacji, według norm prawa partykularnego własnego Kościoła sui iuris”. KKKW, kan. 697; KPK/83, kan. 842 § 2; Trid., sess. XXI, *De communione*, cap. 4, can. 4; S.C. de Prop. Fide, 5 apr. 1729, ad 3; Benedictus XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § II, VII; encycl. *Allatae sunt*, 26 iul. 1755, § 24. Syn. Sisen. Armenorum, a. 1342, „Item [...] fit baptizatus verus”; Syn. Sergii Patriarchae Maronitarum, a. 1596, can. 7; Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III § 3 „Etsi”; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. II, 12; cap. XII, 13; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenuorum, a. 1872, tit. V, cap. IV „Subiectum”; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V art. IV, § 5, 2, III; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. IV, prima pars, VI, II-III; Syn. Armen., a. 1911, 391, 422-423, 637, d.

cję i Komunię św.⁸ Wynika z tego, że mówiąc o przygotowaniu do przyjęcia sakramentu chrztu, omawiamy jednocześnie pozostałe dwa sakramenty inicjacji, prawodawca bowiem zaleca udzielać je w czasie jednej celebracji.

Kościół, który dopuszcza do chrztu i go udziela, stawia pewne wymagania zarówno osobom dorosłym pragnącym przyjąć chrzest, jak i tym, którzy proszą o chrzest dla swoich dzieci. Zasady dotyczące udzielania i przyjmowania chrztu zależą od tego, czy chodzi o dorosłych czy o dzieci. Wynika to stąd, że dorosły sam podejmuje decyzję o przyjęciu chrztu i przyjmuje zobowiązania, natomiast w imieniu dzieci czynią to rodzice lub ci, którzy ich prawnie zastępują. Dlatego też inaczej są określone wymagania wobec dorosłych, inaczej zaś, gdy chodzi o chrzest dzieci, w których zastępstwie zobowiązania podejmuje rodzice.

Mówiąc o chrzcie dzieci i dorosłych Kodeks Wschodni rozpatruje różne sytuacje, lecz ogólnie można je podzielić na dwie kategorie; chrzest w zwyczajnych warunkach oraz chrzest w niebezpieczeństwie śmierci. W pierwszym wypadku przepisy będą dotyczyć bezpośredniej relacji do osoby kapłana, gdyż tylko on może zwyczajnie sprawować sakrament chrztu⁹.

⁸ „Одна вказівка, подана у Кодексі Канонів Східних Церков, яка відрізняється від того, що часто вживалося, і навіть від законодавства, дійсного протягом останніх століть, – підтвердження міцного зв'язку, який існує між трьома таїнствами християнського втаємничення, і це має також віддзеркалюватися у способі їхнього входження. Утаємничення; в дійсності, – це єдина й неподільна служба, яка здійснює входження в життя Христа, у спільноту, яка живе в Ньому. Це входження, що почалося з першого поклику до віри, досягає своєї найвищої точки у пасхальній тайні Христа, у смерть якого ми занурилися для того, щоб воскреснути у Його воскресінні, яке робить нас дітьми Божими і храмом Святого Духа. Помазані Святим Духом для діл Царства, ми стали гідними участі в учті Царства. Це служило мотивуючим фактором у формулюванні канонів 695 і 697, які приписують одночасно або з невеликими проміжками часу приймати три таїнства: хрещення, миропомазання і Святе Причастя”. Конгрегація у справах Східних Церков, *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, Львів 1998, 42, s. 41.

⁹ „Chrzest jest udzielany zwyczajnie przez kapłana; ale kompetentnym do jego udzielania, z zachowaniem prawa partykularnego, jest proboszcz własny przyjmującego chrzest lub inni kapłani za zezwoleniem tegoż proboszcza lub Hierarchy miejsca, które to zezwolenie z poważnej przyczyny domniemuje się zgodnie z prawem”. KKKW, kan. 677 § 1, a także: KPK/83, kan. 861 § 1; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439 § 10; Vat. II, const. *Lumen gentium*, 26 „Ita”, 28 „Fidelium”; decr. *Presbyterorum ordinis*, 5 „Deus”. Syn. Zamošten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III § 1 „Parochi”; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. II, 3; pars III, cap. III, 2, X; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, V et XII; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, XVIII.

W drugim przypadku przepisy będą dotyczyć nie tylko kapłanów, lecz także szafarzy nadzwyczajnych, to znaczy tych, którzy sprawują chrzest w wypadku konieczności¹⁰. Kodeks Wschodni, jeśli chodzi o ścisłość, nie posługuje się określeniem „chrzest dorosłych”. Zawiera to pojęcie w szerszym znaczeniu: „chrzest osób, które wyszły z okresu dzieciństwa”¹¹. Zachowując tradycyjną terminologię, rozpatrzmy kolejno dwa zagadnienia: chrzest dzieci i chrzest dorosłych.

I. PRZYGOTOWANIE DZIECI

Pod nazwą „dzieci” rozumie się te osoby, które jeszcze nie ukończyły siódmego roku życia i uważa się je za nieodpowiedzialne za swoje czyny lub – jak to podaje kodeks – za nie posiadające używania rozumu¹². Każdy, kto na stałe jest pozbawiony używania rozumu, jest uważany za nieodpowiedzialnego za swoje czyny i przyrównany do dzieci¹³, także gdy chodzi o chrzest¹⁴. Zwyczaj chrzczenia dzieci jest tradycją Kościoła od odległych

¹⁰ „W przypadku konieczności chrztu może udzielić diakon, albo w przypadku jego nieobecności lub przeszkody, inny duchowny, członek instytutu życia konsekrowanego lub jakkolwiek inny chrześcijanin; nie zezwala się jednak na to ojcu lub matce, jeśli jest obecny ktoś inny umiejący udzielić chrztu”. KKKW, kan. 677 § 2, a także: KPK/83, kan. 861 § 2; S. Nicephorus CP., cann. 19, 200; S. Nicolaus I, litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866, XV-XVI, CIV; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439 § 10; (in Flor.), const. *Cantate Domino*, 4 feb. 1441 § 13; Benedictus XIV, ep. *Nuper ad Nos*, 16 mar. 1743, *Professio fidei Maronitis praescr.*, § 5; S.C. de Prop. Fide, instr. 31 iul. 1902, 3. Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. 11, 3 et 5; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XIII; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, XIX.

¹¹ Por. KKKW, kan. 682 § 1-2; KPK/83, kan. 865 § 1-2; Laod. cann. 46-47; Quinisext. can. 78; S. Nicephorus CP., can. 190; Trid., sess. VI, *De iustificatione*, cap. 6; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 18, 32-51; Laod. can. 47; S. Cyrillus Alexandrin., can. 5; S. Nicephorus CP., can. 6; P o s p i s h i l, *Eastern Catholic Church*, s. 295.

¹² Kanon 909 stanowi: „Małoletni przed ukończeniem siódmego roku życia nazywa się dzieckiem i uważany jest za nie posiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że posiada używanie rozumu”. KKKW, kan. 909 § 2; KPK/83, kan. 97 § 2; CS 17 § 3, n. 1; Instit. 3, 19, 10; G. N e d u n g a t t, *A Companion to the Eastern Code for a New Translation of Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Roma 1994, s. 214-215, Kanonika 5. Powyższa monografia to interesujące studium kształtowania się norm prawnych zamieszczonych ostatecznie w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich.

¹³ Por. KKKW, kan. 909 § 3; KPK/83, kan. 99; CS 17 § 3 n. 2; Instit. 3, 19, 10; D. 44, 7, 1, (12-13).

¹⁴ „Pozbawieni od dzieciństwa używania rozumu powinni być ochrzczeni tak jak dzieci”. KKKW, kan. 681 § 3; KPK/83, kan. 852 § 2.

czasów. Został potwierdzony już w II wieku¹⁵. Prawdopodobnie w czasach apostołskich, kiedy chrzest otrzymywały całe rodziny, chrzczono także i dzieci. Stanowisko Kościoła w sprawie chrztu dzieci wyczerpująco przedstawiła i uzasadniła Kongregacja Nauki Wiary w instrukcji o chrzcie dzieci *Pastoralis actio* z 20 października 1980 roku¹⁶. Ta instrukcja była odpowiedzią na pojawiające się w Kościele głosy kwestionujące praktykę chrztu dzieci i postulujące udzielanie tego sakramentu po pewnym okresie katechumenatu, a więc w wieku umożliwiającym osobiste zaangażowanie się przyjmującego chrzest. Katechizm Kościoła Katolickiego, zaliczany do zwyczajnego i pozytywnego nauczania Kościoła katolickiego, poucza, że dzieci, jako że rodzą się z naturą ludzką upadłą i skalaną grzechem pierworodnym, również potrzebują nowego narodzenia w chrzcie, aby zostały uwolnione od mocy i ciemności oraz były przypisane do królestwa dzieci Bożych, do którego wszyscy są wezwani¹⁷. Katechizm dalej stwierdza: „[...] w obrządkach wschodnich wtajemniczenie chrześcijańskie dzieci zaczyna się od chrztu, po którym bezpośrednio następuje bierzmowanie i Eucharystia, gdy tymczasem w obrządku rzymskim wtajemniczenie trwa przez lata katechezy i kończy się później bierzmowaniem i Eucharystią, która jest jej szczytowym punktem”¹⁸.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich podaje zasadnicze normy dotyczące chrztu dzieci w kanonie 681. Przepisy Kościoła zobowiązujące do chrztu dzieci odnoszą się z reguły do rodziców katolickich, natomiast nie dotyczą niekatolików, zarówno niechrześcijan, jak i członków wspólnoty chrześcijańskich odłączonych od Kościoła katolickiego. Wynika to głównie stąd, że z chrztem łączy się ściśle obowiązek wychowania dzieci w wierze katolickiej, w której są one chrzczone. W kanonie 686 § 1 prawodawca wyraźnie zobowiązuje rodziców do ochrzczenia dziecka, wymagając dokonania tego jak najszybciej, odpowiednio do zwyczaju¹⁹. Przedstawienie

¹⁵ Por. P. H e m p e r e k, *Chrzest dzieci w praktyce i prawodawstwie Kościoła katolickiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 29(1982), z. 5, s. 47.

¹⁶ AAS 72 (1980), s. 1137-1156.

¹⁷ Por. KKK 1250; zob. także: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 11, 41 oraz Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 48, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*.

¹⁸ KKK 1233.

¹⁹ Por. KKKW, kan. 686 § 1; KPK/83, kan. 867 § 1; Eugenius IV (in Flor.), const. *Cantate Domino*, 4 feb. 1441 § 13; Trid., sess. VII, *De baptismo*, cann. 12-13; S.C. de Prop. Fidei, instr. 31 iul. 1902, 3; S.C.S. Off., monitum, 18 feb. 1958; S.C. pro Doctr. Fidei, instr. 20 oct. 1980, 7. Syn. Sergii Patriarchae Maronitarum, 18 sep. 1596, can. 1; Syn. Diamper. Syro-Mala-

dziecka do chrztu zaraz po urodzeniu jest istotnym obowiązkiem rodziców, a jednocześnie świadectwem ich chrześcijańskiej odpowiedzialności²⁰. Katechizm w tej kwestii wyraźnie poucza, że Kościół i rodzice pozbawiliby dziecka łaski niewymownej, aby mogło stać się dzieckiem Boga, gdyby nie pozwolili na chrzest zaraz po urodzeniu²¹. Do obowiązków rodziców należy także zwrócenie się z prośbą o chrzest dziecka do odpowiedniego szafarza i chociaż zwyczajnie chrzest może sprawować każdy kapłan lub biskup, to jednak – poza wypadkiem konieczności – powinni oni zwrócić się z prośbą o chrzest do własnego proboszcza²². Kodeks Wschodni stanowczo odrzuca praktykę chrztu dzieci w wierze niekatolickiej²³. Prawodawca kodeksowy zaznacza, że szafarze katoliccy godziwie udzielają sakramentów tylko wiernym katolikom, którzy je również godziwie przyjmują tylko od szafarzy katolickich²⁴. Idąc dalej, prawodawca postanawia, by rodzice lub ich zastępcy w razie oddania dzieci do chrztu lub wychowania w religii niekatolickiej, byli odpowiednio ukarani²⁵. Zakaz oddawania dzieci rodziców katolickich do ochrzczenia w religii niekatolickiej, choćby w religii tej chrzczono ważnie, wynika z natury znaku chrztu.

Sakrament chrztu jest podstawą przynależności do Kościoła Chrystusowego, źródłem podmiotowości prawnej wiernych, znakiem ludu Bożego. Tego rodzaju wymowa chrztu byłaby nieczytelna, gdyby dziecko zostało oddane przez rodziców katolickich do ochrzczenia poza Kościołem katolickim. Ponadto chrzest niekatolicki sprzyjałby rozluźnieniu więzów między ochrzczonego i wspólnotą katolicką. Podkreślając obowiązek troski rodziców o ochrzczenie swoich dzieci, Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich uzależnia godziwość chrztu dziecka w zwykłych warunkach od istnienia uza-

barensium, a. 1599, LXXVI; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. II, 7; Syn. Gusten. Maronitarum, a. 1768, can. 23; Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 1, 1; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, III; Syn. Leopoli. Ruthenorum, a. 1891, tit. II, cap. I, 1, a; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, III.

²⁰ Por. J. S z t y c h m i l e r, *Obowiązki rodziców w zakresie zapewnienia i przygotowania chrztu dzieci*, [w:] *Chrzest – nowość życia*, Lublin 1992, s. 175, Homo Meditans, t. X.

²¹ Por. KKK 1250.

²² Por. S z t y c h m i l e r, *Obowiązki rodziców*, s. 175.

²³ Por. E. P r z e k o p, *Przejawy ekumenizmu w schematach nowego prawa dla katolickich Kościołów wschodnich*, ZNKUL 28 (1985), nr 2, s. 54.

²⁴ Por. KKKW, kan. 671 § 1; KPK/83, kan. 844 § 1; Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, nr 8 oraz Dekret o Kościołach wschodnich katolickich *Orientalium Ecclesiarum*, nr 27 [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*.

²⁵ Por. KKKW, kan. 1439; KPK/83, kan. 1366.

sadnionej nadziei, że dziecko zostanie wychowane w Kościele katolickim, oraz od zgody rodziców lub przynajmniej jednego z nich albo tego, kto ich prawnie zastępuje²⁶. Zachowanie tylko jednego z powyższych warunków nie jest wystarczające. Muszą być spełnione razem w każdym przypadku udzielania chrztu. Stawiając te wymagania prawodawca zabezpiecza podstawowe i niezbywalne prawo i obowiązek do wychowania potomstwa oraz chroni godność sakramentu i wyraża troskę o dobro duchowe ochrzczonego dziecka. Kodeks Wschodni jednoznacznie podkreśla obowiązek rodziców dotyczący wychowania potomstwa. W tytule XV, w rozdziale „Wychowanie katolickie” prawodawca zwraca uwagę na to, że troska o wychowanie potomstwa należy przede wszystkim do rodziców²⁷. Również w rozdziale „Posługa słowa Bożego” kodeks ten stanowi, że najpierw rodzice są związani podstawowym obowiązkiem, aby słowem i przykładem umacniać dzieci w wierze i w praktyce życia chrześcijańskiego²⁸.

Rodzice są dla swoich dzieci pierwszymi nauczycielami wiary przez dany przykład i słowo. Rodzina jest kolebką życia i miłości. W niej człowiek rodzi się i wzrasta, w niej uczy się miłości Boga i człowieka. Chrześcijańskie małżeństwo jest podstawą rodziny zwanej „domowym Kościołem”. Poczęcie, zrodzenie i wychowanie człowieka to jeden wielki proces dokonujący się

²⁶ Powyższa norma stanowi: „Do godziwego ochrzczenia dziecka wymaga się: aby istniała uzasadniona nadzieja, że dziecko będzie wychowane po katolicku, z zachowaniem § 5; aby zgodzili się rodzice, a przynajmniej jedno z nich, albo ten, kto prawnie ich zastępuje”. KKKW, kan. 681 § 1, 1-2°; KPK/83 § 1 1-2°; S.C. pro Doctr. Fidei, instr. 20 oct. 1980, 14-15, 22; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 4-6, 14-17, 19-21.

²⁷ „Troska o wychowanie dzieci w pierwszym rzędzie dotyczy rodziców albo tych, którzy ich zastępują. Ich obowiązkiem jest w kręgu rodziny chrześcijańskiej, oświeconym wiarą i ożywionym wzajemną miłością, wychować dzieci do czci względem Boga i umiłowania bliźniego”. KKKW, kan. 627 § 1; KPK/83, kan. 793 § 1; Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, nr 3, 6, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*.

²⁸ „Rodzice jako pierwsi mają obowiązek formować dzieci słowem i przykładem w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego. Podobny obowiązek spoczywa na tych, którzy zastępują rodziców, oraz na chrzestnych”. KKKW, kan. 618; KPK/83, kan. 774 § 2; Vat. II, decl. *Gravissimum educationis*, 3, 6 „Parentes”, 7 „Parentibus”, 8 „Meminerint”; const. *Lumen gentium*, 11 „Qui vero”, 35 „Quo”; decr. *Apostolicam actuositatem*, 11 „Coniuges”, 30 „Formatio” et „Parentum”; const. *Gaudium et spes*, 48 „Unde”; Paulus VI, adh. ap. *Evangelii nuntiandi*, 8 dec. 1975, 71; I o a n n e s P a u l u s II, litt. encycl. *Redemptor hominis*, 4 mar. 1979, 19 „Praeterea”; adh. ap. *Catechesi tradendae*, 16 oct. 1979, 68.

w rodzinie i przez rodzinę²⁹. W innym miejscu kodeksu prawodawca poucza, że małżeńskie przymierze, ustanowione przez Boga i ukonstytuowane Jego prawami, które zawierają mężczyzna i kobieta poprzez nieodwołalną osobistą zgodę na wspólnotę całego życia, ze swej natury zmierza do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa³⁰. Poza zgodą rodziców do godziwego udzielenia chrztu wymagana jest uzasadniona nadzieja, że dziecko zostanie wychowane w Kościele katolickim. Kodeks Wschodni nie określa podstaw wymaganej nadziei. Jeśli jej zupełnie nie ma, chrzest należy odłożyć. Prawodawca zaznacza, że duchowni są zobowiązani przekazywać z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza ze słowa Bożego i sakramentów, pomoc wiernym, którzy o to proszą, są należycie przygotowani, a prawo nie zabrania im przyjmowania sakramentów³¹. Praktyka jednak wskazuje, że nie jest łatwo upewnić się co do istnienia uzasadnionej nadziei. Szczegółowe wskazania praktyczne w tym względzie podaje instrukcja o chrzcie dzieci *Pastoralis actio*, która wskazuje, że decyzja o udzieleniu chrztu musi być podejmowana w odniesieniu do poszczególnego dziecka z uwzględnieniem jego dobra i konkretnej sytuacji, w jakiej się znajduje. Należy kierować się dwiema zasadami, z których druga jest zależna od pierwszej: „Chrzest – konieczny do zbawienia – jest znakiem i narzędziem uprzedzającej miłości Boga, wyzwalającym od grzechu pierworodnego i dającym udział w życiu Bożym; z zasady nie powinno się dzieciom odmawiać daru tych dóbr. Muszą być złożone zapewnienia, że ten dar, przez autentyczne wychowanie w za-

²⁹ Por. J. D y d u c h, *Wierni świeccy w nowym prawodawstwie Kościołów wschodnich*, „Prawo Kanoniczne” 35(1992), nr 3-4, s. 184 n.

³⁰ „Małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta nieodwołalną zgodą osobową ustanawiają między sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swojej natury do dobra małżonków i do zrodzenia i wychowania dzieci, zostało ustanowione przez Stwórcę i rządzi się Jego prawami”. KKKW, kan. 776 § 1; 1055 § 1; CA 2 § 1; Vat. II, const. *Gaudium et spes*, 48; decr. *Apostolicam actuositatem*, 11; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439 § 16; S.C. de Prop. Fide, instr. (ad Ep. Graeco-Rumen.), a. 1858; L e o XIII, ep. encycl. *Arcanum*, 10 feb. 1880; P i u s XI, litt. encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930; S.C.S. Off., decr. 1 apr. 1944; P i u s XII, all. 29 oct. 1951, IV; P a u l u s VI, litt. encycl. *Humanae vitae*, 25 iul. 1968, 8; all. 9 feb. 1976.

³¹ Powyższa norma stanowi: „Duchowni mają obowiązek, jeśli nie usprawiedliwia ich słuszna przeszkoda, udzielania z duchowych dóbr Kościoła zwłaszcza w postaci posługi słowa Bożego i sakramentów chrześcijanom, którzy o to proszą, są w należytej dyspozycji i nie są związani prawną przeszkodą do przyjmowania sakramentów”. KKKW, kan. 381 § 2; KPK/83, kan. 843 § 1; Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, nr 19; Konstytucja *Lumen gentium*, nr 37 oraz Dekret o posłudze i życiu kapłańskim *Presbyterorum ordinis*, nr 5, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekry, deklaracje*.

kresie wiary i życia chrześcijańskiego, będzie wzrastał w taki sposób, by sakrament osiągnął całą swoją prawdę. Takie zapewnienia są na ogół składane przez rodziców lub bliskich, chociaż mogą być uzupełnione w różny sposób w ramach wspólnoty chrześcijańskiej. Jeśli zapewnienia nie są rzeczywiście szczerze, można odłożyć sakrament. Jeśli wreszcie naprawdę brak takiego zapewnienia lub wprost odrzuca się je, Chrztu należy odmówić³².

Zasadniczo gwarancje wychowania dają rodzice lub najbliżsi krewni, chociaż we wspólnocie chrześcijańskiej mogą oni być zastąpieni przez inne osoby. Jeżeli jednak gwarancje te nie są wystarczające, może to stać się dostatecznym powodem odłożenia chrztu w czasie, a w przypadku, gdy ich brak, wręcz odmowy udzielenia tego sakramentu³³. Na przykład, jeżeli o chrzest dziecka proszą rodzice słabo wierzący lub niepraktykujący w ogóle bądź praktykujący okazjnie albo rodzice niechrześcijańscy, nie można spełnić ich życzenia, póki z ich strony lub ze strony innych osób nie będzie zapewnienia, że to dziecko zostanie wychowane w Kościele katolickim. Kościół nie uważa jednak za rzecz normalną odłożenie chrztu dzieci do wieku rozeznania, kiedy będzie je można zapisać do katechumenatu. W dyskusji o takiej gwarancji należy przyjąć, że każde zapewnienie, które daje uzasadnioną nadzieję chrześcijańskiego wychowania dzieci, musi być uznane za wystarczające³⁴.

W wypadku chrztu dziecka rodziców nieochrzczonych Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich wskazuje, że dziecko, które jeszcze nie ukończyło czternastego roku życia, jest przypisane do tego Kościoła *sui iuris*, do którego należy osoba biorąca na siebie obowiązek wychowania go w wierze katolickiej i wprost uznaje za wystarczającą gwarancję innej osoby³⁵. Istotne jest to, aby osoba ta miała możliwość kontaktu z tym dzieckiem na co dzień, jak również to, aby rodzice na takie wychowanie się zgadzali. W innym miejscu kodeksu prawodawca wyraźnie akcentuje, że jeżeli rodzicom nie starcza własnych sił, aby zabezpieczyć pełne wychowanie dzieci, to ich obowiązkiem jest powierzyć innym część zadań wychowawczych³⁶. W sy-

³² Instrukcja o chrzcie dzieci *Pastoralis actio*, 28, [w:] *Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. ks. J. Królikowski, ks. Z. Zimowski, Tarnów: Wyd. Biblos 1997.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, 31.

³⁵ Por. KKKW, kan. 29 § 3, 3°.

³⁶ „Jeśli troska o integralne wychowanie dzieci przekracza siły rodziców, powinni oni częściowo powierzyć innym obowiązek wychowania, jak też wybrać konieczne lub użyteczne narzędzia wychowania”. KKKW, kan. 627 § 2; KPK/83, kan. 793 § 2; Deklaracja *Gravissimum educationis*, nr 6-7.

tuacjach szczególnie trudnych, gdy na przykład rodzice z małżeństwa nie-sakramentalnego, w którym jedna lub obie strony są związane węzłami poprzedniego małżeństwa, proszą o chrzest dla swego dziecka, nie należy odmawiać im tej posługi, lecz jeszcze z większą troską duszpasterską otoczyć ich rodzinę. Dzieci zrodzone w takiej rodzinie nie są winne zaistniałej sytuacji i również mają prawo do religijnego rozwoju. W takich małżeństwach rodzice nieraz w poczuciu własnych braków religijnych starają się jak najlepiej wychować religijnie swoje dzieci. Bywają i tacy rodzice, którzy stoją bardzo daleko od praktyk życia wiarą, co w konsekwencji powoduje zaniedbanie w religijnym wychowaniu dzieci. Jeżeli duszpasterz zna takie małżeństwo i jest świadom, że prowadzi ono stosowne do swoich możliwości życie religijne, nie musi wymagać jeszcze większej gwarancji, że dziecko będzie wychowane po katolicku. Jeżeli natomiast rodzice są obojętni religijnie lub oddaleni od Kościoła, należy otrzymać zobowiązanie religijnego wychowania dziecka, płynące z chrztu, przynajmniej od jednego z nich. Gdy chodzi o gwarancje dotyczące katolickiego wychowania, to mogą one być również zapewnione przez należyty wybór rodziców chrzestnych, którzy otoczą troską te dzieci. Dlatego też należy poświęcić kilka uwag miejscu rodziców chrzestnych w obowiązującym Kodeksie Wschodnim.

Zgodnie ze zwyczajem Kościoła katolickiego (zachodniego i wschodniego) przyjmujący chrzest powinien mieć przynajmniej jednego chrzestnego³⁷. Kolejny paragraf powyższej normy kodeksowej wskazuje, że chrzestny ma obowiązek, na podstawie przyjętego zadania, towarzyszyć chrzczonemu, który wyszedł z okresu dzieciństwa, podczas wtajemniczenia chrześcijańskiego lub też, gdy chodzi o dziecko, przedstawiać je do chrztu. Chrzestny ma również pomagać ochrzczoneму w prowadzeniu życia chrześcijańskiego odpowiadającego przyjętemu sakramentowi i w wypełnianiu wiernie związanych z nim obowiązków³⁸. Prawodawca zaznacza, że na mocy chrztu między chrzest-

³⁷ Prawodawca wskazuje: „Na podstawie starożytnego zwyczaju Kościołów, przyjmujący chrzest powinien mieć przynajmniej jednego chrzestnego”. KKKW, kan. 684 § 1; KPK/83, kan. 872; S. Nicolaus I, litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866, XVIII; S.C. de Prop. Fide, reg. (pro Sacerd. Coptis), 15 mar. 1790, XI. Syn. Diamper. Syro-Malabarensium, a. 1599, LXXXVII; Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III, § 1 „Unum”; Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 1, 4; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XV; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, XXIII; *Інструкція застосування літургійних*, 44, s. 44.

³⁸ „Po wyjściu z wieku dziecięcego ten, kto znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, może być ochrzczony, jeśli mając jakąś znajomość głównych prawd wiary, ujawni w jakikolwiek sposób swoją intencję przyjęcia chrztu”. KKKW, kan. 684 § 2; KPK/83, kan. 872; Laod. can. 47; S. Cyrillus Alexandrin., can. 5; S. Nicephorus CP., can. 6.

nym i ochrzczonym oraz jego rodzicami powstaje pokrewieństwo duchowe, stanowiące przeszkodę zrywającą do zawarcia małżeństwa³⁹. Jeżeli chrzest jest powtarzany warunkowo, wówczas pokrewieństwo duchowe nie powstaje, chyba że jedna i ta sama osoba sprawowała urząd chrzestnego tak przy jednym, jak i przy drugim chrzcie⁴⁰.

Kodeks szczegółowo określa wymagania, jakim powinien odpowiadać chrzestny, rozróżniając wymagania do ważności oraz do godziwości pełnienia tego zadania. Aby ktoś mógł ważne wykonywać zadanie chrzestnego⁴¹, wymaga się, by: przyjął sakramenty chrztu, bierzmowania i Eucharystii; należał do Kościoła katolickiego; miał intencję wykonywać to zadanie; był wyznaczony przez przyjmującego chrzest lub jego rodziców czy też opiekunów albo, jeśli takich nie ma, przez szafarza; nie był ojcem lub matką lub małżonkiem chrzczonego; nie był ukarany ekskomuniką, nawet mniejszą, suspensą, usunięciem lub pozbawieniem prawa w wykonywaniu zadania chrzestnego⁴². Kolejny paragraf poucza, że aby ktoś mógł godziwie wykonywać zadania chrzestnego, oprócz wyżej wymienionych warunków wymaga się, aby

³⁹ „Małżeństwo czyni nieważnym przeszkoda pokrewieństwa duchowego, która pochodzi z chrztu i zachodzi pomiędzy chrzestnym i osobą ochrzczonej oraz jej rodzicami”. KKKW, kan. 811 § 1; CA 70 § 1; § 2 n. 1; Quinisext. can. 53; S. Nicephorus CP., cann. 124, 185; S. Nicolaus I, litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866, II; Clemens VIII, breve, *Christi fidelium*, 17 aug. 1599; Benedictus XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § VIII, VI; S.C. de Prop. Fide, reg. (pro Sacerd. Coptis), 15 mar. 1790, XI; S.C.S. Off., instr. (ad Ep. Rituum Orient.), a. 1883, tit. VI, art. I; litt. (Leopol. Ruthen.), 29 apr. 1894; S.C. de Prop. Fide, (C.G.), litt. (ad Archiep. Fagarasien.), 25 iun. 1897. Syn. Diamper. Syro-Malabarensium, a. 1599, CXCI; Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, litt. III, § 1 „Unum”; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. II, 10; pars III, cap. XI, 8, IV „Cognatio Spiritualis”; Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 1, 4; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. VIII, I, 1, b; a. 1882, tit. IV, sect. I, § 15; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XXII; art. XV, § 8, 11; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, XXVII; sect. II, cap. III, art. VIII, § 5, 4, VIII; Syn. Armen., a. 1911, 571, n. 9.

⁴⁰ Prawodawca stanowi: „Jeśli chrzest został udzielony warunkowo, pokrewieństwo duchowe z niego nie wynika, chyba że powtórnie ten sam chrzestny przy nim asystował”. KKKW, kan. 811 § 2; CA 70 § 2 n. 2.

⁴¹ Por. S. Theodorus Studita, ep. II, 219, interr. XIV; S.C.S. Off., 14 oct. 1676, ad 1; 5 nov. 1676; (Mission. Aegypti), 9 dec. 1745; (Smyrn.), 30 iun. et 7 iul. 1864, ad 4. Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. II, 11; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. II, 4; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XV; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, XXIV-XXVI; Syn. Armen., a. 1911, 389.

⁴² Por. KKKW, kan. 685 § 1 1-6°; KPK/83, kan. 874 § 1 1-5°.

był w wieku określonym przez prawo partykularne oraz prowadził życie zgodne z wiarą i zadaniem, jakie ma przyjąć⁴³. Na skutek bliskiej łączności, istniejącej między Kościołem katolickim a odłączonym Kościołem wschodnim, prawodawca postanawia, że z uzasadnionej przyczyny do zadania chrzestnego można dopuścić wiernego któregoś wschodniego niekatolickiego Kościoła, lecz zawsze razem z chrzestnym katolikiem⁴⁴. Pomimo wymagań, jakie są stawiane rodzicom i chrzestnym, prawodawca również zwraca uwagę na troskę duszpasterską proboszcza w ich przygotowaniu do chrztu. Proboszcz powinien postarać się, aby rodzice dziecka chrzczonego, a także ci, którzy mają przyjąć zadanie chrzestnego, byli zapoznani ze znaczeniem tego sakramentu i swoimi obowiązkami oraz zostali odpowiednio przygotowani do sprawowania sakramentu⁴⁵. Zdarzają się również takie sytuacje, w których prosi się szafarza o chrzest dziecka porzuconego lub znalezione. Takie dziecko według dyspozycji kodeksowych należy ochrzcić, jeżeli nie ma pewności co do jego chrztu⁴⁶. Naturalnie przy chrzcie takiego dziecka należy zachować te same normy, które zostały podane w § 1 kanonu 681, w wypadku zaś, gdy po przeprowadzeniu dochodzenia istnieje wątpliwość, czy chrzest został udzielony, czy też nie, należy dostosować się do ogólnych zasad kodeksowych.

⁴³ Por. KKKW, kan. 685 § 2; KPK/83, kan. 874 § 1 2-3°; S.C. de Prop. Fide, reg. (pro Sacerd. Coptis), 15 mar. 1790, XI; S. Paenit. Ap., 10 dec. 1860, ad 19. Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars I, cap. II, 5; pars II, cap. II, 11; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Ru-menorum, a. 1872, tit. V, cap. II, 4); Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XV; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. II, 7, XXIV-XXVI; Syn. Armen., a. 1911, 389.

⁴⁴ Por. KKKW, kan. 685 § 3; KPK/83, kan. 874 § 2; Secret. ad Christ. Unit. Fov., *Directorium* I, 14 maii 1967, 48. Również tzw. *Nowe dyrektorium ekumeniczne* z 1993 roku potwierdza uprzednie dyspozycje Kościoła zawarte w *Dyrektorium ekumenicznym* z 1967 roku oraz w obrzędach chrztu dorosłych. W numerze 98 stanowi: „Ze względu na ścisłą komunie istniejącą między Kościołem katolickim i wschodnimi Kościołami prawosławnymi, wolno dla słusznych powodów dopuścić wiernego wschodniego do pełnienia roli chrzestnego obok chrzestnego katolickiego (lub matki chrzestnej katolickiej) w chrzcie dziecka lub dorosłego katolika, pod warunkiem jednak wystarczającego zabezpieczenia edukacji ochrzczonego oraz wiedzy o tym, że dany chrzestny nadaje się do tej roli”. Papieska Rada do Spraw Jedności Chrześcijań, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu (Nowe Dyrektorium Ekumeniczne)*, ComP 14 (1994) nr 2, s. 3-93; AAS 85 (1993) 1039-1119.

⁴⁵ Por. KKKW, kan. 686 § 2; KPK/83, kan. 851 1°.

⁴⁶ Por. KKKW, kan. 681 § 2; KPK/83, kan. 870; Carth. can. 72; Quinisext. can. 84; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 8-11.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich stanowi w swych normach, że nie wolno powtórnie udzielać sakramentów chrztu, bierzmowania i święceń. Jeżeli jednak istnieje słuszna wątpliwość, czy rzeczywiście lub czy ważnie zostały one udzielone, i jeżeli ta wątpliwość pozostaje po przeprowadzeniu szczegółowego dochodzenia, to należy tych sakramentów udzielać warunkowo⁴⁷. Znamiennej uwagę prawodawca poświęca dzieciom znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci. Kodeks stwierdza, że dziecko rodziców katolików czy nawet niekatolików, które znalazło się w takim niebezpieczeństwie, jest godziwie chrzczone, kiedy można się spodziewać jego śmierci przed osiągnięciem wieku rozeznania⁴⁸. Gdy chodzi o chrzest dzieci rodziców niekatolików, poza niebezpieczeństwem śmierci Kodeks Wschodni wyraźnie rozróżnia dzieci rodziców chrześcijan niekatolików oraz dzieci rodziców niechrześcijan. W tym drugim przypadku chrzest powinien być udzielany z zachowaniem norm podanych w kanonie 681 § 1. Jeśli mówimy o niekatolickich rodzicach, prawodawca zawiera osobne normy, które wskazują, że dziecko chrześcijan niekatolików jest godziwie chrzczone, jeśli rodzice lub przynajmniej jedno z nich, lub ten, kto ich prawnie zastępuje, proszą o to i jeżeli zwrócenie się do własnego szafarza jest fizycznie lub moralnie niemożliwe⁴⁹.

⁴⁷ Por. KKKW, kan. 672 § 1-2; KPK/83, kan. 845 § 1-2; Por. D. S a l a c h a s, *L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino*, Roma-Bologna 1991, s. 43-50; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439, § 9; Trid., sess. VII, *Canones de sacramentis in genere*, can. 9; *De baptismo*, cann. 11, 13; sess. XXIII, *De ordine*, cap. 4, can. 4; Apost. cann. 47, 68; Carth. can. 48; Quinisext. can. 95; S. Basilius M., cann. 1, 47; Timotheus Alexandrin., can. 19; S. Stephanus, litt. a. 258; S. Nicolaus I, litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866, XV; Professio fidei (in Lugd. II) a Michaele Palaeologo Gregorio X oblata, a. 1274; Iohannes XXII, ep. *Salvator noster*, 29 apr. 1319 „Sed”; Pius IV, const. *Iniunctum nobis*, 13 nov. 1564, Professio fidei Trident., § 1; Gregorius XIII, const. *Sanctissimus*, a. 1575, Professio fidei Graecis praescr., § 9; Benedictus XIV, ep. *Nuper ad Nos*, 16 mar. 1743, Professio fidei Maronitis praescr., § 5; ep. encycl. *Ex quo*, 1 mar. 1756, § 55. Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, litt. III, § 2 „Sacramentum”; także: Quinisext. can. 84; S. Basilius M., cann. 1, 47; Timotheus Alexandrin., can. 19; Clemens VIII, instr. *Sanctissimus*, 31 aug. 1595, §§ 1, 4 „Si Episcopus”; Benedictus XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § III, II-III; ep. encycl. *Demandatam*, 24 dec. 1743, § 14; S.C.S. Off., (Jerosolym.), 14 ian. 1885; S.C. de Prop. Fide, instr. 31 iul. 1902, 3; Secret. ad Christ. Unit. Fov., *Directorium* I, 14 maii 1967, 15. Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 2.

⁴⁸ Por. KKKW, kan. 681 § 4; KPK/83, kan. 868 § 2; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 8, 23; S.C. pro Doctr. Fidei, instr. 20 oct. 1980, 15.

⁴⁹ Por. KKKW, kan. 681 § 5.

Należy zaznaczyć, że wymieniona wyżej norma kanonu 681 § 5 jest normą nową, gdyż dotychczas nie zawierał jej żaden Kodeks, jak również inne dokumenty Stolicy Apostolskiej. Nie ulega wątpliwości, że jest to przepis o charakterze ekumenicznym. Może jednak powstać pytanie, czy ta norma odnosi się do Kościoła łacińskiego. Prawodawca Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich stanowi, że kanony tego kodeksu odnoszą się do wszystkich Kościołów wschodnich i tylko do nich, chyba że wyraźnie postanowiono co innego w relacji z Kościołem łacińskim⁵⁰. Kościół łaciński w Kodeksie wschodnim zostaje wyraźnie wymieniony tylko w dziesięciu kanonach⁵¹. Oprócz tych są również inne kanony, w których Kościół łaciński nie został wymieniony w sposób wyraźny, jednak zawiera się pośrednio w terminie Kościół *sui iuris*⁵². Jest rzeczą zrozumiałą, że niektóre kanony Kodeksu Wschodniego z natury rzeczy wiążą cały Kościół powszechny. Prawodawca postanawia, że z chwilą wejścia w życie Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich zostają zniesione wszystkie przepisy prawa wspólnego lub partykularnego, które są przeciwne kanonom tego kodeksu lub dotyczą spraw w całości regulowanych obecnym kodeksem⁵³.

⁵⁰ „Kanony tego Kodeksu odnoszą się do wszystkich i jedynie do katolickich Kościołów Wschodnich, chyba że wyraźnie co innego zostało postanowione odnośnie do relacji z Kościołem łacińskim”. KKKW, kan. 1; KPK/83, kan. 1; *Sanctiones promulgatoriae* in m.p. Pii XII: *Crebrae allatae sunt*, 22 feb. 1949; *Sollicitudinem Nostram*, 6 ian. 1950; *Postquam Apostolicis Litteris*, 9 feb. 1952; *Cleri sanctitati*, 2 iun. 1957; także: Faris, *Eastern Catholic*, s. 107-109.

⁵¹ Ciekawej syntezy omawianego zagadnienia dokonuje L. Adamowicz w swojej monografii. Por. L. A d a m o w i c z, *Lex-Natura-Ecclesia. Międzyreligijne, międzywyznaniowe i międzyobrzędkowe normy prawa kodeksowego Kościoła katolickiego*, Lublin 2004, s. 164-188. Godna uwagi jest również pozycja J. Farisa, przedstawiająca relacje pomiędzy prawodawstwem wschodnim i zachodnim – por. J. F a r i s, *The Comunion of Catholic Churches. Terminology and Ecclesiology*, New York 1985; D. J a e g e r, *Uwagi na marginesie nowego Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, ComP 14(1994), nr 2, s. 132-136; R. H o t z, *Kościół wschodni a Kościół zachodni*, ComP 13(1993), nr 4, s. 65-76.

⁵² „Wspólnota chrześcijan, powiązana hierarchią według prawa, którą jako *sui iuris* wyraźnie lub milcząco uznaje najwyższa władza Kościoła, w tym Kodeksie jest nazywana Kościołem *sui iuris*”. KKKW, kan. 27; PA 303 § 1 n. 1; Konstytucja *Lumen gentium*, nr 23; Dekret *Orientalium Ecclesiarum*, nr 2-3; Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 16. Ciekawą analizę poszczególnych wschodnich Kościołów „*sui iuris*” przedstawia Faris (*Eastern Catholic*, s. 140-146); oraz M. Stasiak (*Eklezjologia Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, [w:] *Unitas in varietate*, red. L. Adamowicz, Lublin 2003, s. 53-61), L. Adamowicz (*Przynależność do Kościoła sui iuris według obowiązującego prawa kościelnego*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 8(1998), s. 129-146), Jaeger (*Uwagi na marginesie*, s. 128-132) i M. Brogi: *Le Chiese sui iuris nel CCEO*, „Revista Española de Derecho Canonico”, 48(1991).

⁵³ „Z chwilą wejścia w życie niniejszego Kodeksu: zostają zniesione wszystkie przepisy

II. PRZYGOTOWANIE DOROSŁYCH

Jak podaje katechizm, od początku Kościoła chrzest dorosłych jest sytuacją bardzo powszechną⁵⁴. Każdy człowiek, który uznał, że chrzest jest konieczny do zbawienia, powinien jak najszybciej przyjąć ten sakrament. Chrzest to sakrament darowany temu, kto wierzy i chce należeć do Chrystusa. Wszystkie obrządkowe chrześcijańskie, tak wschodni, jak i zachodni, nakazują, aby udzielanie chrztu było poprzedzone przygotowaniem⁵⁵ złożonym z dwóch elementów: przybliżenia kandydata do Pana i bezpośredniego (przed samym chrztem) przyłączenia do Chrystusa oraz odrzucenia szatana i jego mocy⁵⁶. Jednak proszących o chrzest nie można zbyt pośpiesznie dopuszczać do sakramentu chrztu tylko dlatego, że o to proszą. Wymaga tego zarówno dobro proszącego o chrzest, jak i dobro Kościoła, który nie może dopuszczać do chrztu nieprzygotowanych lub niegodnych. Przepisy dotyczące chrztu dorosłych kodeks wschodni zawarł w tytule XVI, w kanonie 682. Jak już zostało powiedziane, kodeks wschodni nie posługuje się terminem „chrzest dorosłych”, ale określeniem „chrzest osób, które wyszły z okresu dzieciństwa”. Zgodnie z wolą prawodawcy jest to osoba niepełnoletnia, która ukończyła siódmy rok życia oraz przypuszcza się, że ma wystarczające używanie rozumu⁵⁷. W zwykłych warunkach, gdy nie zagraża niebezpieczeństwo śmier-

prawa wspólnego lub prawa partykularnego przeciwne kanonom tego Kodeksu albo które odnoszą się do materii w Kodeksie na nowo uregulowanej”. KKKW, kan. 6, 1°; KPK/83, kan. 6 § 1, 2-4°; F a r i s, *Eastern Catholic*, s. 113-114.

⁵⁴ Katechizm Kościoła Katolickiego podaje, że: „Od początków Kościoła chrzest dorosłych jest praktykowany najczęściej tam, gdzie dopiero od niedawna głosi się Ewangelię. Katechumenat (przygotowanie do chrztu) zajmuje wówczas ważne miejsce. Jako wprowadzenie w wiarę i życie chrześcijańskie powinien uzdalniać do przyjęcia Bożego daru chrztu, bierzmowania i Eucharystii”. KKK 1247.

⁵⁵ Katechizm Kościoła Katolickiego tak to ujmuje: „Obecnie we wszystkich obrządkach łacińskich i wschodnich wtajemniczenie chrześcijańskie dorosłych rozpoczyna się od przyjęcia ich do katechumenatu i osiąga swój punkt kulminacyjny w jednej celebracji udzielania trzech sakramentów: chrztu, bierzmowania i Eucharystii”. KKK 1233; Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, nr 14, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*.

⁵⁶ „Хрещення – це таїнство, дароване тим, хто вірить і хоче належати до Христа. Усі християнські обряди, як східні, так і західні, приписують, щоб перед обрядом хрещення відбулося приготування, яке складається з двох елементів: наближення кандидата до Господа і - безпосередньо перед самим хрещенням приєднання до Христа і відповідне зречення Сатани і сил зла”. *Інструкція застосування літургійних*, 44, s. 44.

⁵⁷ „Małoletni przed ukończeniem siódmego roku życia nazywa się dzieckiem i uważany jest za nie posiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa

ci, osoba, która wyszła z okresu dzieciństwa i jest dostatecznie zaznajomiona z prawdami wiary oraz wypróbowana w życiu chrześcijańskim, dla otrzymania chrztu powinna wyrazić wolę przyjęcia sakramentu; ma być również pouczona o konieczności żalu za grzechy⁵⁸. Pierwszy z warunków wyrażenia woli przyjęcia chrztu, czyli intencja przyjęcia sakramentu, jest wymagany do ważności sakramentu. W dziejach Kościoła katolickiego zawsze uważano za nadużycie nawracanie siłą na wiarę katolicką i zmuszanie do przyjęcia chrztu. Sobór Watykański II przypomniał i jeszcze raz wyłożył naukę Kościoła na temat wolności religijnej. Polega ona na wolności wszystkich ludzi od wszelkiego przymusu, tak aby w sprawach religijnych przez nikogo nie byli przymuszani do działania wbrew swemu sumieniu ani by im nikt nie przeszkadzał w działaniu według własnego sumienia⁵⁹. Prawodawca kodeksowy surowo zabrania, aby zmuszać kogokolwiek do wstępowania do Kościoła lub niegodnymi sposobami namawiać go wstąpienia. Poucza również, że wszyscy mają się starać, aby było zabezpieczone prawo do wolności religijnej, aby

się, że posiada używanie rozumu”. KKKW, kan. 909 § 2; KPK/83, kan. 97 § 2; CS 17 § 3, n. 1.

⁵⁸ Prawodawca stanowi: „Po wyjściu z wieku dziecięcego może być ochrzczony ten, kto wyrazi swoją wolę przyjęcia chrztu, został dostatecznie pouczony o prawdach wiary i wypróbowany w życiu chrześcijańskim. Ma być również pouczony o konieczności żalu za grzechy”. KKKW, kan. 682 § 1; także: KPK/83, kan. 865 § 1; Laod. cann. 46-47; Quinisext. can. 78; S. Nicephorus CP., can. 190; Trid., sess. VI, *De iustificatione*, cap. 6; Benedictus XIV, ep. *Postremo mense*, 28 feb. 1747, 18, 32-51. Dalej zaleca, by: „W sakramencie pokuty chrześcijańskie, którzy, popełniwszy po chrzcie grzechy, prowadzeni przez Ducha Świętego, zwracają się do Boga serca i poruszeni żalem za grzechy zaczynają nowe życie, przez posługę kapłana, wyznając przed nim grzechy i przyjąwszy odpowiednią pokutę, otrzymują przebaczenie od Boga i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc, zadali ranę. W ten sposób sakrament pokuty ukierunkowuje jak najbardziej ku pogłębieniu życia chrześcijańskiego i przygotowuje do przyjęcia Boskiej Eucharystii”. KKKW, kan. 718; KPK/83, kan. 959; Vat. II, const. *Lumen gentium*, 11 „Qui vero”, 28 „Christus”; decr. *Christus Dominus*, 30, 2) „In perficiendo”; decr. *Presbyterorum ordinis*, 5 „Deus”. – Quinisext. can. 102; Professio fidei (in Lugd. II) a Michaele Palaeologo Gregorio X oblata, a. 1274; Benedictus XII, a. 1341, prop. 48, 51-52, Armenorum, damn.; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439, § 13; Trid., sess. VI, *De iustificatione*, cap. 14, can. 29; sess. VII, *Canones de sacramentis in genere*, can. 1; sess. XIV, *De poenitentia*; S.C. pro Doctr. Fidei, *Normae pastorales*, 16 iun. 1972, initio. Syn. Diamper. Syro-Malabarensium, a. 1599, CXXXV; Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III, § 5; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. IV, 1-2; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. V; Syn. Armen., a. 1911, 454-457; KKK 1385: „[...] Jeśli ktoś ma świadomość grzechu ciężkiego, przed przyjęciem Komunii powinien przystąpić do sakramentu pojednania”.

⁵⁹ Por. Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, nr 2, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*.

nikogo nie odstraszać uciskami od Kościoła⁶⁰. Z racji jednak swojej godności wszyscy ludzie są moralnie zobowiązani do szukania prawdy, przede wszystkim w dziedzinie religijnej⁶¹.

Inne warunki wymagane przez prawodawcę mają na względzie godne udzielanie i owocne przyjęcie chrztu. Ten, kto ma przyjąć chrzest, powinien być zatem dostatecznie zaznajomiony z prawdami wiary oraz wypróbowany w życiu chrześcijańskim, jak również pouczony o żalu za grzechy. Przyjęcie chrztu powinno poprzedzać odpowiednie przygotowanie, w którym człowiek zdobędzie znajomość prawd wiary oraz praktykę życia chrześcijańskiego. Takiemu przygotowaniu służy instytucja katechumenatu, choć można zdobyć je i w inny sposób. Przy ocenie przygotowania do chrztu poza katechumenatem, zwłaszcza znajomości prawd wiary, trzeba uwzględniać konkretne warunki, w jakich się znajduje kandydat do chrztu, a więc jego zdolności, poziom rozwoju intelektualnego⁶². Analizując katechumenat należy powiedzieć, że ta instytucja zajmuje bardzo ważne miejsce jako inicjacja do wiary i do życia chrześcijańskiego. Według Katechizmu katechumenat lub formacja katechumenów ma na celu pomóc tym ostatnim w odpowiedzi na inicjatywę Bożą oraz doprowadzić ich do dojrzałości nawrócenia i wiary w jedność ze wspólnotą kościelną⁶³.

Prawodawca zaznacza, że pragnących pojednać się z Kościołem należy z zastosowaniem licznych ceremonii dopuszczać do katechumenatu, który nie powinien być jednak czystym wykładem dogmatów i przykazań, lecz nauczaniem całego chrześcijańskiego życia i stosownym pouczeniem⁶⁴. Sobór Wa-

⁶⁰ „Surowo zabrania się zmuszania kogokolwiek do przystąpienia do Kościoła lub nakłaniania albo pozyskiwania do uciążliwych dzieł; wszyscy zaś chrześcijanie powinni troszczyć się o to, aby bronić prawa do wolności religijnej, by nikogo nie odwozić od Kościoła nakładaniem niesłusznym obciążeń”. KKKW, kan. 586; KPK/83, kan. 748 § 2; Vat. II, decr. *Ad gentes*, 13 „Ecclesia”, 12; decl. *Dignitatis humanae*, 2 „Haec”, 4, 10 „Caput”; Paulus VI, adh. ap. *Evangelii nuntiandi*, 8 dec. 1975, 80 „Vitium”.

⁶¹ Por. Deklaracja *Dignitatis humanae*, nr 2.

⁶² Por. M. P a s t u s z k o, *Prawo o sakramentach świętych*, t. 1, Warszawa 1983, s. 188-189.

⁶³ „Katechumenat, czyli formacja katechumenów, ma na celu umożliwienie im, w odpowiedzi na Bożą inicjatywę i w łączności ze wspólnotą eklezjalną, osiągnięcia dojrzałości w nawróceniu i wierze. Polega on na kształtowaniu całego życia chrześcijańskiego, przez które uczniowie łączą się z Chrystusem, swoim Nauczycielem. Należy więc katechumenów odpowiednio wprowadzać w tajemnicę zbawienia i praktykę obyczajów ewangelicznych, a przez święte obrzędy, spełniane w kolejnych odstępach czasu, wtajemniczać ich w życie wiary, liturgii i miłości Ludu Bożego”. KKK 1248.

⁶⁴ „Ci, którzy chcą złączyć się z Kościołem, winni być dopuszczeni, z zachowaniem

tykański II w dekrete o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* wskazywał, że katechumenat nie polega na samym wyjaśnianiu dogmatów i przykazań, ale na kształtowaniu całego życia chrześcijańskiego i wystarczająco długich ćwiczeniach, przez które uczniowie łączą się z Chrystusem, swym Nauczycielem⁶⁵. Z punktu widzenia ściśle prawnego katechumeni nie należą jeszcze do Kościoła, natomiast w aspekcie teologicznym można mówić o jakimś złączeniu z Kościołem, ponieważ działa już w nich łaska Ducha Świętego i wzbudza pragnienie wszczęcia się w Kościół⁶⁶.

Normy kodeksowe wyraźnie wskazują, że z Kościołem w specjalny sposób są złączeni katechumeni, którzy natchnieni przez Ducha Świętego z widoczną wolą proszą o włączenie ich do Kościoła, i dlatego tym samym pragnieniem i życiem wiary, nadziei i miłości, które praktykują, łączą się z Kościołem, ten zaś opiekuje się nimi jako swoimi⁶⁷. Wskazanie Soboru Watykańskiego II, że katechumenów należy odpowiednio wprowadzać w tajemnicę zbawienia i praktykę obyczajów ewangelicznych, a przez święte obrzędy, spełniane w kolejnych odstępach czasu, wtajemniczać ich w życie wiary, liturgii i miłości ludu Bożego, znalazło wyraz w prawie katolickich Kościołów wschodnich. Dlatego ci, którzy należą do katechumenatu, mają prawo być dopuszczeni do liturgii słowa i innych liturgicznych ceremonii niezarezerwowanych dla wiernych⁶⁸. Prawodawca zaznacza, że Kościół otacza katechumenów szczególną opieką, zachęcając ich do prowadzenia życia ewangelicznego, wprowadzając do uczestnictwa w świętej liturgii, przyznaje im też różne prerogatywy, które są właściwe chrześcijanom⁶⁹. Można katechume-

obrzędów liturgicznych, do katechumenatu, który nie jest jedynie ukazywaniem dogmatów i przepisów, lecz należyta nauką i zapoczątkowaniem całego życia chrześcijańskiego". KKKW, kan. 587 § 1; KPK/83, kan. 788 § 1-2; Vat. II, decr. *Ad gentes*, 14 „Qui”. – Nic. I, can. 14; Constantinop. I, can. 7; Quinisext. can. 95.

⁶⁵ Por. Dekret *Ad gentes divinitus*, nr 14, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*.

⁶⁶ Por. KKKW, kan. 7-8.

⁶⁷ Powyższa norma tak to przedstawia: „Z Kościołem w specjalny sposób są złączeni katechumeni, ci mianowicie, którzy pod natchnieniem Ducha Świętego wyraźną wolą proszą o włączenie do niego i tym samym pragnieniem, jak i życiem wiary, nadziei i miłości, które praktykują, łączą się z Kościołem, który ich wspiera już jako swoich”. KKKW, kan. 9 § 1; KPK/83, kan. 206 § 1; Konstytucja *Lumen gentium*, nr 14; Dekret *Ad gentes divinitus*, nr 14.

⁶⁸ „Ci, którzy zostali przyjęci do katechumenatu, mają prawo być dopuszczeni do liturgii słowa i innych obrzędów liturgicznych, nie zastrzeżonych jedynie dla chrześcijan”. KKKW, kan. 587 § 2; Vat. II, decr. *Ad gentes*, 14 „Qui”. – Nic. I, can. 14; Constantinop. I, can. 7; Quinisext. can. 95; Neoc. can. 5; Laod. can. 19; Theophilus Alexandrinus, can. 8.

⁶⁹ Por. KKKW, kan. 9 § 2; KPK/83, kan. 206 § 2; Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*,

nom udzielać sakramentaliów. Kodeks stwierdza, że sakramentalia, które są świętymi znakami na podobieństwo sakramentów, za wstawiennictwem Kościoła oznaczają i sprawiają skutki duchowe. Z ich pomocą ludzie przygotowują się do przyjęcia głównych skutków sakramentu i są uświęceni w różnych okolicznościach życia⁷⁰. Katechumeni są również zrównani co do prawa do pogrzebu kościelnego. Pogrzeb kościelny, w którym Kościół wyprasza zmarłym pomoc duchową, uszanuje ich szczątki i jednocześnie pociesza wiernych nadzieją, powinien być sprawowany dla wszystkich wiernych i katechumenów, chyba że byli go pozbawieni na podstawie prawa⁷¹. Należy zaznaczyć, że katechumeni, jako nieochrzczeni z wody, nie są bezpośrednio podmiotem ustaw kościelnych. Skoro jednak są powiązani z Kościołem, to w pewnym sensie stają się podmiotem ustaw kościelnych⁷². Co do obowiązków i uprawnień katechumenów oraz odbywania katechumenatu prawo partykularne winno wydać normy, które regulowałyby te kwestie⁷³.

Warto odnotować, że Kodeks Wschodni porusza kwestię przynależności katechumenów do któregoś Kościoła *sui iuris*. Po ukończeniu czternastego roku życia katechumeni mogą swobodnie wybrać dowolny Kościół *sui iuris*, do którego przez chrzest zostaną zapisani, chyba że inaczej postanawia prawo partykularne ustanowione przez Stolicę Apostolską⁷⁴. Należy jednak mieć

nr 64; Dekret *Ad gentes divinitus*, nr 14.

⁷⁰ „Sakramentalia, które są świętymi znakami oznaczającymi na wzór sakramentów skutki zwłaszcza duchowe, za wstawiennictwem Kościoła, przygotowują chrześcijan do właściwego przyjęcia skutków sakramentów i uświęcają różne okoliczności życia”. KKKW, kan. 867 § 1; KPK/83, kan. 1166; Vat. II, const. *Sacrosanctum Concilium*, 60. – Nic. II, actio VII, *Definitio de sacris imaginibus*.

⁷¹ Por. KKKW, kan. 875; KPK/83, kan. 1176 § 1-2; 1183 § 1; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. X, 1-2; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. VI, cap. XI; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. X; Syn. Leopoliens. Ruthenorum, a. 1891, tit. XII, cap. I, § I; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. VI, *De Exequiis et Sepultura*; Syn. Armen., a. 1911, 665, 670-672, 674.

⁷² „Ustawom czysto kościelnym podlegają ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, którzy jednak posiadają wystarczające używanie rozumu oraz – jeśli ustawa czego innego wyraźnie nie zastrzega – ukończyły siódmy rok życia”. KKKW, kan. 1490; KPK/83, kan. 11; S. Basilius M., cann. 20, 87; Trid., sess. XIV, *De poenitentia*, cap. 2; Benedictus XIV, ep. encycl. *Inter omnigenas*, 2 feb. 1744, § 16; ep. *Singulari*, 9 feb. 1749 § 2.

⁷³ Kodeks stanowi: „Prawo partykularne ma określić normy regulujące odbywanie katechumenatu i określające obowiązki oraz uprawnienia katechumenów”. KKKW, kan. 587 § 3; KPK/83, kan. 788 § 3.

⁷⁴ „Każdy mający przyjąć chrzest, który ukończył czternasty rok życia, może w sposób wolny wybrać każdy Kościół *sui iuris*, do którego nabywa przynależność przez przyjęcie w nim chrztu, z zachowaniem prawa partykularnego zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską”.

na uwadze to, aby nie radzić im niczego, co mogłoby przeszkadzać w przynależności do tego Kościoła, który bardziej odpowiada ich kulturze⁷⁵. Mniejsze wymagania w stosunku do chrztu dorosłych są stawiane tym, którzy się znajdują w sytuacji szczególnej, jaką jest niebezpieczeństwo śmierci. Prawodawca katolickich Kościołów wschodnich twierdzi, że ten, kto wyszedł z okresu dzieciństwa i znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, może być ochrzczony, jeśli ma jakąś znajomość głównych prawd wiary i w jakikolwiek sposób ujawnił swoją intencję przyjęcia chrztu⁷⁶. Z niniejszego kanonu wynika, że dla tego, który wyszedł z okresu dzieciństwa, wystarcza jakaś nawet ogólna i jeszcze nie ugruntowana znajomość głównych prawd wiary, aby mógł być ochrzczony. W sytuacji wyjątkowej należy poprzestać na ogólnym pouczeniu o głównych prawdach wiary. Wymaganie wyraźnej intencji przyjęcia chrztu czasami jest również niemożliwe. Dlatego też im bardziej wyraźne jest niebezpieczeństwo śmierci, tym mniej można wymagać od proszącego o chrzest nawet pośrednio jakimś znakiem czy przejawem życia. Jednak nie można ochrzcić dorosłego znajdującego się w niebezpieczeństwie śmierci i nieprzytomnego, jeśli wiadomo, że przed utratą przytomności nie chciał przyjąć chrztu, czemu dawał jasny wyraz, albo kiedy w ogóle nie wiadomo, czy chciał przyjąć chrzest⁷⁷.

Analizując zagadnienia związane z sakramentem chrztu dorosłych, warto zwrócić uwagę na sytuację, gdy o chrzest proszą osoby wcześniej należące do innej wspólnoty chrześcijańskiej. Prawodawca kodeksowy bezsprzecznie stwierdza, że jeśli chrzest został rzeczywiście i ważnie udzielony w tamtej wspólnocie, wówczas nie wolno go powtarzać⁷⁸. Gdy po zbadaniu ustalili się,

KKKW, kan. 30; KPK/83, kan. 111 § 2; CS 12; F a r i s, *Eastern Catholic*, s. 162-165. Faris, analizując normę kan. 30, odsyła czytelnika do wielu innych rozporządzeń prawodawcy kodeksu Kościołów wschodnich.

⁷⁵ Por. KKKW, kan. 588; KPK/83, kan. 111 § 2.

⁷⁶ Por. KKKW, kan. 682 § 2; KPK/83, kan. 865 § 2; Laod. can. 47; S. Cyrillus Alexandrin., can. 5; S. Nicephorus CP., can. 6.

⁷⁷ Por. P a s t u s z k o, *Prawo o sakramentach*, s. 189.

⁷⁸ „Sakramenty chrztu, chryzmacji oraz święceń nie mogą być powtarzane”. KKKW, kan. 672 § 1; KPK/83, kan. 845 § 1; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439, § 9; Trid., sess. VII, *Canones de sacramentis in genere*, can. 9; *De baptismo*, cann. 11, 13; sess. XXIII, *De ordine*, cap. 4, can. 4; Apost. cann. 47, 68; Carth. can. 48; Quinisext. can. 95; S. Basilius M., cann. 1, 47; Timotheus Alexandrin., can. 19; S. Stephanus, litt. a. 258; S. Nicolaus I, litt. *Ad consulta vestra*, 13 nov. 866, XV; *Professio fidei* (in Lugd. II) a Michaele Palaeologo Gregorio X oblata, a. 1274; Iohannes XXII, ep. *Salvator noster*, 29 apr. 1319 „Sed”; Pius IV, const. *Iniunctum nobis*, 13 nov. 1564, *Professio fidei Trident.*, § 1; Gregorius

że chrzest nie był udzielany lub został udzielony nieważnie, należy go udzielić; jeżeli zaś pozostanie wątpliwość, należy chrztu udzielić warunkowo, stosując się jednak do zasady, że musi to być wątpliwość poważna⁷⁹. Kościół z założenia uznaje ważność chrztu udzielonego we wspólnotach kościelnych. Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich wyraźnie i bez żadnych wątpliwości uznaje ważność chrztu udzielonego w niekatolickich Kościołach wschodnich. Prawodawca nakazuje, by wiernego z niekatolickiego Kościoła wschodniego przyjmować do Kościoła katolickiego tylko przez wyznanie wiary katolickiej, po uprzednim teoretycznym i duchowym przygotowaniu, odpowiednio do stanu każdego z nich⁸⁰. Kościół nie aprobuje praktyki udzielania chrztu warunkowo wszystkim, którzy są przyjmowani do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim. Wątpliwość dotycząca ważności chrztu udzielanego we wspólnotach chrześcijańskich niekatolickich może powstać w związku z materią i formą chrztu, wiarą i intencją szafarza oraz zastosowaniem materii.

*

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że w katolickich Kościołach wschodnich to, co w przygotowaniu odnosi się do chrztu, dotyczy również pozostałych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego, bowiem – jak nakazuje prawodawca – „Ci, którzy zostali ochrzczeni, powinni także przyjąć sakrament chryzmacji, aby naznaczeni pieczęcią daru Ducha Świętego

XIII, const. *Sanctissimus*, a. 1575, *Professio fidei Graecis praescr.*, § 9; Benedictus XIV, ep. *Nuper ad Nos*, 16 mar. 1743, *Professio fidei Maronitis praescr.*, § 5; ep. encycl. *Ex quo*, 1 mar. 1756, § 55. Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, litt. III, § 2 „Sacramentum”.

⁷⁹ Por. KKKW, kan. 672 § 2; KPK/83, kan. 845 § 2; Quinisext. can. 84; S. Basilius M., cann. 1, 47; Timotheus Alexandrin., can. 19; Clemens VIII, instr. *Sanctissimus*, 31 aug. 1595, § 1, 4 „Si Episcopus”; Benedictus XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § III, II-III; ep. encycl. *Demandatam*, 24 dec. 1743, § 14; S.C.S. Off., (Jerusalem.), 14 ian. 1885; S.C. de Prop. Fide, instr. 31 iul. 1902, 3; Secret. ad Christ. Unit. Fov., *Directorium* I, 14 maii 1967, 15. Syn. Ain-Trazen. Graeco-Melchitarum, a. 1835, can. 2.

⁸⁰ Por. KKKW, kan. 897. „A ponieważ jest u nich zachowane ważne kapłaństwo, duchowni wschodni przystępujący do katolickiej jedności mają uprawnienia do wykonywania czynności wynikających z właściwych święceń, zgodnie z normami ustanowionymi przez kompetentną władzę”. Dekret *Orientalium Ecclesiarum*, nr 25; także: P. P i n t o, *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano 2001, s. 774.

stali się świadkami i współbudowniczymi Królestwa Chrystusa”⁸¹. Normy kodeksowe w uzupełnieniu dodają: „Co do udziału dzieci w Boskiej Eucharystii po przyjęciu chrztu i chryzmacji, należy przestrzegać przepisów ksiąg liturgicznych własnego Kościoła «sui iuris», z zachowaniem właściwej ostrożności”⁸². W tradycji Kościołów wschodnich I Komunii świętej udziela się razem z sakramentami chrztu i chryzmacji, a więc przeważnie w wieku niemowlęcym, stąd trudno odnaleźć w normach kodeksowych treści mówiące o przygotowaniu do przyjęcia tego sakramentu.

Z przyczyn historycznych oraz kulturowych Kościoł zachodni zaniedbał taką praktykę i sakramenty wtajemniczenia były udzielane dzieciom nie jednocześnie, lecz w różnych następnym momentach. Jednak na Wschodzie ta pradawna praktyka zachowała się w sposób niezmienny i nieprzerwany. Związek ten jest na tyle silny, że termin „chrzest” w bardzo wielu kontekstach oznacza wszystkie trzy fazy wtajemniczenia chrześcijańskiego⁸³.

⁸¹ KKKW, kan. 692; KPK/83, kan. 879. Szczegółowej analizy powyższego kanonu dokonał Pinto, zwracając uwagę na tradycję Kościoła wschodniego w udzielaniu sakramentów inicjacji chrześcijańskiej (por. *Commento al Codice*, s. 577). Zob. także: Laod. can. 48; Constantinop. I, can. 7; Eugenius IV (in Flor.), const. *Exsultate Deo*, 22 nov. 1439, § 9-10; Trid., sess. VII, *Canoness de sacramentis in genere*, can. 1; *De confirmatione*, cann. 1-2; Vat. II, const. *Lumen gentium*, 11 „Indoles”; decr. *Ad gentes*, 36 „Ut membra”; decr. *Presbyterorum ordinis*, 5 „Deus”; Paulus VI, const. ap. *Divinae consortium naturae*, 15 aug. 1971. Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III § 2; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. III, 2; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. III.

⁸² KKKW, kan. 710; KPK/83, kan. 913 § 1; P i n t o, *Commento al Codice*, s. 597; Leo X, litt. ap. *Accepimus nuper*, 18 maii 1521; Paulus III, litt. ap. *Dudum*, 23 dec. 1534; Trid., sess. XXI, *De communione*, cap. 4, can. 4; Gregorius XIII, const. ap. *Benedictus Deus*, 14 feb. 1577; Benedictus XIV, const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § II, VII; ep. encycl. *Allatae sunt*, 26 iul. 1755, § 24; S.C. de Prop. Fide, 5 apr. 1729; S.C.S. Off., 14 iun. 1741. Syn. Sisen. Armenorum, a. 1342, „Item fit baptizatus verus”; Syn. Sergii Patriarchae Maronitarum, a. 1596, can. 7; Syn. Zamosten. Ruthenorum, a. 1720, tit. III § 3 „Etsi”; Syn. Libanen. Maronitarum, a. 1736, pars II, cap. XII, 13; Syn. prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. 4 „Subiectum”; Syn. Sciarfen. Syrorum, a. 1888, cap. V, art. II, 3, XIX; art. IV § 5, 2, III; Syn. Alexandrin. Coptorum, a. 1898, sect. II, cap. III, art. IV, prima pars, VI, II-III; Syn. Armen., a. 1911, 391, 422-423, 637.

⁸³ „3 історичних та культурних причин Західна Церква занедбала таку практику, і таїнства втаємничення удіялося дітям не одночасно, але в різних наступних моментах. Однак, на Сході прадавня практика залишалася незмінною і неперервною. Цей зв'язок є настільки міцним, що у досить багатьох контекстах термін „хрещення” звичайно означає всі три фази християнського втаємничення”. *Інструкція застосування літургійних*, 42, s. 42.

PREPARING CHILDREN AND ADULTS FOR ACCEPTING
THE SACRAMENT OF BAPTISM IN CATHOLIC EASTERN CHURCHES

S u m m a r y

The Catechism of the Catholic Church states that: "From the first Jerusalem community until the **paruzja** God's Churches, faithful to the Apostolic Creed, in all places celebrate the same Paschal Mystery. There is one mystery that is celebrated in liturgy, but forms of celebration are different. [...] Various liturgical traditions were given rise to because of the very mission of the Church. Churches in the same geographical and cultural area started celebrating Christ's mystery using special forms of expression, typical of the given culture: in the tradition of the «deposit» of the faith, in the liturgical symbols, in organizing the brotherly community, in the theological understanding of the mysteries, and in different forms of sanctity (CCC 1200; 1202).

According to Canon 679 of the Eastern Churches Canon Code expressing the fundamental principle of the Church's teaching on baptism, every man who is not yet baptized is capable of accepting the sacrament. The Church's teaching that is generally and constantly professed says that both adults and children may be and should be baptized. "Instruction on the Use of Liturgical Regulations of the Eastern Churches Canon Code" issued by the Congregation for the Eastern Churches on 6 January 1996 says that the indication given in the Eastern Churches Canon Code that is different from what was often used, or even from the legislature that has been in force in the recent centuries, confirms the connection that exists between the three sacraments of the Christian initiation, which is also reflected in the way they are administered. It was a motivating factor in forming the code norms which suggest that the three sacraments: baptism, chrismation and the Holy Communion, should be received simultaneously or one shortly after another. It follows that when talking about preparation for receiving baptism we at the same time speak about the two remaining initiation sacraments, as the legislator recommends administering them during one celebration.

The Church that allows one to receive baptism and administers it, sets some requirements both to adults who want to accept baptism, and to those who ask for baptism to be administered to their children. The rules for administering and receiving baptism depend on whether it is an adult or a child who is going to accept it. This follows from the fact that an adult makes his own decision on receiving baptism and he accepts the commitments, whereas a child's parents or their legal representatives do so in the name of the child. This is why the requirements from adults are defined in a different way from the requirements that concern the child's parents.

Summing up the above considerations it should be stated that in Eastern Catholic Churches what in preparation concerns baptism, also concerns the remaining sacraments of Christian initiation, because, as the legislator orders: "Those who have been baptized should also receive the sacrament of chrismation, so that marked by the stamp of the Holy Spirit's gift, they could be witnesses and co-constructors of Christ's Kingdom" (ECCC, Canon 692). Additionally code norms say: "What concerns participation of children in Divine Eucharist after receiving baptism and chrismation, it is the liturgical books of one's own Church «sui iuris» that should be complied with, maintaining the proper care" (ECCC, Canon 719). In the tradition of Eastern Churches the First Holy Communion is administered together with the sacraments of baptism and chrismation, that is usually in infancy; hence it is difficult to find statements in the code norms that speak about preparation for receiving this sacrament.

For historical and cultural reasons the Western Church has neglected this practice and the initiation sacraments have been administered to children not simultaneously, but in various moments later on. However, in the East this old practice has been preserved unchanged and has never been stopped. The connection is strong enough to signify all the stages of Christian initiation in certain contexts.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: przygotowanie, sakrament, chrzest.

Key words: preparation, sacrament, baptism.